

VÁLASZTÁS VAGY KINEVEZÉS

TEKINTETTEL

A REND- ÉS SZABADSÁGRA.

ÍRTA

DR. IMRIK PÉTER.

SZERZŐ TULAJDONA.

IFJ. NAGEL OTTÓ BIZOMÁNYA
(a nemzeti színház bérházában).

Budapest,
Nyom. Goldstein Mór könyvnyomdájában,
Károly-körút 3. Huszárház.

Vezérfonalul használt munkák:

Stein Lőrincz: 1. „Verwaltungslehre.“ — 2. „Handbuch der Verwaltungslehre und des Verwaltungsrechts etc.“ ford. Kautz G. — 3. Gneist: „Jogi állam“ ford. Dr. Takács L.

I.

Az emberiség alkotásainak rugói, mint erők, azon természeti erőknek felelnek meg, melyek a világegyetemet fenntartják és mozgatják. Mint egy naprendszerhez tartozó égi testek a centrifugál erőnél fogva a központtól elválni, a központi napok pedig a vonzó erőnél fogva azokat visszatartani és szabályszerű összműködésbe hozni iparkodnak: úgy törekszenek az egyes népcsoportozatok — nemzetek — a velők született önállóságra törekvés ösztönénél fogva különválni, a hatalom- és uralomra törekvés hajlamánál fogva pedig más nemzeteket hatalmi, intéző körükbe vonni. S ha az emberiség nemzeteteinek törekvéseiben csupán a világegyetemet mozgató természeti erők hatása nyilatkoznék, valamennyi nemzeteket egybefoglaló egységes állam volna az egész földön, mely az örök világbékét garantírozhatná. Azonban ha áll is, hogy az emberiség alkotásaiban magát a természettörvények befolyása alól emancipálni nem képes, s a forradalmak a nemzetek és államok helyzetében, hatalmában és befolyásában nagymérvű változásokat idéznek elő, hasonlóan a naprendszerekben előforduló revolúciókhoz: az még inkább áll, hogy míg az égi testeken ama természeti törvények egészen uralkodnak, addig az emberiség azok által csak befolyásoltatik, az öntudat és akarat által támogatott alkotó erő által azonban vezéreltetik. Ugyanazért a világbéke eszméje ábránd.

Az említett természetierőknek az emberiség alkotásaiban nyilatkozó befolyását illusztrálja a történelmi idő óta szakadatlanul jelentkező azon tendencia: államot alkotni, s egy központi halaimat felállítani, mely az egyesek ösztörekvéseit magában egyesítvén, az államgépezetet, mint a kölcsönös függés, hatás és ellenhatás viszonyára alapított rendszert, mozgásba hozza, igazgatja és célra vezérli.

Ezen központi hatalom legyen az fejedelemség, köztársasági elnökség vagy kormányzó és igazgató tanácstestület, magát nemcsak fentartani, hanem mindenha és mindenütt

hatalmát és erejét növelni, befolyását állandósítani, s bármily abszurdumnak s nevetségesnek látszassák is nyilatkozásaiban s veszélyesnek következményeiben, a politikai és társadalmi élet érdekeit érintő minden funkciót hatalmi és intéző körébe vonni iparkodik. Így születik az önkény, az abszolút uralom, melynek sarkalója a hatalom elveszthetése miatt támadt félelem, őre a vas, eljárásának szentesítője a vér, s eredménye a felséges rend, melynek súlya alatt milliók roskadoznak: milliók vagyon- és személybátorsága forog kockán: milliók születnek, hogy az igazat és valót soha meg ne tudják s az egyéni és közkötelességek közül csupán az utóbbiakat teljesítsék.

A központi hatalom ezen mindent felfalni akaró tendenciájával szemben nyilatkozik az egyesnek természetétől bele alkotott önállóságra törekvése, individuumának a közülettel szemben való érvényesítése. E törekvés harcot provokál a nép és központi hatalom között s ha a vonzó és taszító, mint a rend és szabadság harmóniáját fentartó erők ki nem egyenlítettnek, forradalomra vezet.

E kettős iránynak: *a rend- és szabadságnak harmóniába hozatalára* irányulnak történelmi idők óta az állami körüli té alakult nemzetek össz törekvései, s az egyik iránynak a másik rovására való túlhajtása sikeres reakció hiányában nemzeteket buktatott meg.

Így, az ó-kori ázsiai államok alapja az isteni világrend, mely a fejlődés és művelődés bizonyos polcán megállapodott s politheismusba sülyedt nép felett theocraticus jellegű despotiákat teremtett. Mert a vallás, az állam és a jogi rend egymástól elkülönítve nem lévén, minden törvény és institutio alapja a vallásban gyökeredzett, a hatalapítók, egyszerűsmind törvényhozók, s a végrehajtó és igazgató hatalom az áldozárok kezében volt. Ezt mutatja Egyptom, India, Perzsia és Assyria államszervezete az ó-korban. Ezen államokban a vallási szabványok, mint az isteni kinyilatkoztatáson alapuló törvények, az ember magán- és társadalmi életét absorbeálják, s miután az isteni eredetű törvényeket — melyekre a despoták, mint az istenek leszármazó! hatalmukat alapíták — emberi önkény meg nem változtathatja s az egyént az állam egészen elnyeli, megsemmisíti: a szellemi és anyagi haladás stagnatiója ez államoknál természetes.

A görög államok constitutiója, ellentétben a keleti isteni világrenddel, a politikai renden alapszik, melyben az istenektől származott s vallás által támogatott abszolút hatal-

mat a *status* eszméje helyettesíti s az egyént ép úgy ab-szorbeálja az állameszme, mint az isteni világregd keleten.

E politikai rend azon csapongó szabadsággal szemben szerveződött, melyre Drakó vérrel írta törvényeit. Csak Róma az, hol a köztársaság idejében, de nem a császárság alatt is egyszersmind, az egyéni önállóság és jogosultság az ál-lammal szemben kifejezésre jut.

Ha ez államok sorsát tekintjük, azt látjuk, hogy a keleti despota államok összeroskadtak a mindenható isteni rend alatt, mint, ezen rendszer folytán műveletlenségben stagnáló népek a fő elbukása s a rendszer szétbomlása után a ver-senyt kiállni műveltebb népekkel képesek nem lévén; Gö-rögországot megölte a szabadság azon túlhajtott formája, mely — egy személyben egyesített központi hatalom orgo-nisatiója hiányában — a hegemonia felett támadt verseny és particuláris irányú törekvések folytán szabadosságba csa-pongván, szétbontotta a rendet, kiölte a munkásságát s och-locratia alakjában garázdálkodott.

A keleti népek sorsa közömbös, Görögországé szánal-mat ébreszt, de a caesarismus idejében túlhajtott rend alatt megnyedező Rómáé megrendít.

A történelem bizonyítja, hogy a szabadság rovására túlhajtott rend mindig tragicusabb katastróphát idézett elő, mint a szabadságnak a rend rovására való túlságos kiter-jesztése, ha a sikeres reactio elmaradt; mert emez csak a becsületes, türelmes munkásságot, de amaz az egyéni öntu-datot öli meg; emez a politikai morálra veszélyes versen-gést, kalandorkodást szül, amaz pedig vérfürdőt készít elő.

Róma sorsa ily tragicus. Összeroskadt a szabadságot meggyilkoló caesarismus mindenhatóságának s a jog helyére hatalmat ültető rendnek súlya alatt.

Róma bukása s a középkor kezdete egyidejű esemény. A római, mint az ó-kor ösztörekvéseit kifejező hatalom összeroskadván, századokig nincs állam s constitutio. Csak midőn a vándornépek, Európa őj térképének alkotói, állan-dóan megtelepednek s a keresztény tanok s a római jog és állameszmék befolyása alá jutnak: újul meg a harc is-mét rend és szabadság között.

Történelmileg kimutatható, hogy minden új állam a rendre tör először, melynek forrása a vallási tanok által szentesített központi hatalom, támasza a fegyver, indoka a létért való küzdelem szükségessége. Mert a rokontörzsek nemzettestté csak eddig élvezett korlátlan szabadságuknak a

központi egységes hatalom felállítása által való megszorítása mellett egyesülhetnek s mert a fenállásában veszélyeztetett s létéért küzdeni kényszerített új állam biztosítéka a haderő ennek lelke a rend, sikerességének feltétele erős, egy személyben egyesített központi hatalom, melynek tartósságot a kiváló hadi tudomány mellett az istenektől való leszármazás biztosít.

A rend megszilárdul s fenáll előbbi organisatiójával s biztosítékaival továbbra is, noha sem indoka, sem szükségessége nem igazolható többé.

Az állam létele kifelé harcok által biztosítatván, mint-hogy a szellemi tovább fejlődésre a polgárosodás feltételei még hiányoznak, belső háborúk dühöngenek; a trónnak a hűbéri rendszer által alkotott támaszai: a tartomány urak, a közbátorságra azon korban veszélyes roppant vagyonuknál fogva elhatalmasodván, nemcsak a csiráiból báni kezdő szabadságnak, hanem a fennálló vasrendnek is rémei lesznek. Az ököljogot gyakorló anarchia a személy- és vagyonbátorságot eltaposván, a királyi hatalom magán hatalommá sülyed, melyet betölteni a német ötven évi interregnum alatt nem mer vállalkozni senki.

A rendetlenség eme szélsősége, melyben a szabadság és ököljog szimultán fogalmak, provocálja az erős központi hatalmat, az egyéni mindenhatóságra alapított rendet: az absolutismust. így születik a tartomány urak legyőzésével a „l'État c'est moi“ fogalma.

XIV. Lajos állama képviseli ez eszmét, mely hatalmát a szuronyok élén hirdeti; hogy félelmét elrejtse, vasba öltözik; polgári conslitutio helyébe a dienst- és abrichtungs reglement ülteti; Franciaország egy nagy tábor, XIV. Lajos nem király, hanem fővezér, kinek életével milliók élete azonosítalik; állampolgárok nincsenek, mert nincs azokat befogadható állam, mert az állam egy ember, ki legfőbb bíró, fővezér, igazgató és kormányzó a mindenhatóságig.

A törvényhozói, bitói és végrehajtói hatalomnak felelősség nélkül egy személyben való ezen egyesítése, mely támaszában: az óriási haderőben Európa nyomorainak századokra el nem apadó forrását nyitotta meg; a rendnek a szabadság rovására sőt elfojtására vezetett ezen túlságos formában való nyilatkozása a történelemben soha nem látott erőben keltette fel a reactiot a francia forradalomban, mely a ledöntött központi hatalom romjain felvirágozott szabadságot az erős ellenreactiótól kapott roppant lökésnél fogva

oly szélsőségig vitte, hogy csak a minden absolutismusnál rémitőbb terrorismussal hitte azt fen tarthatni s vérben kellett előbb megfürödni, hogy elég merész lehessen — megittasodva a vérszagtól — az európai összes hatalmak coalitiójával szembezállani.

Europa continensén a Parlamentarismus magvait a francia szabadságeszmék hintették el. Ezredéveken át tartott annyi vájudás, hatás és ellenhatás után a rend és szabadság harmóniába hozatalára az első józan okos mértékkel alkalmazott eszköz a parlamentarismus volt, mely a központi hatalom által képviselt rend túlhajtása és veszélyessé válhatása ellen a népek az államügyek vezetésében a képviselők választása által való részvételét állította fel a szabadság védelmére s az önkény, meg a kormányzó és igazgató hatalom túlkapásai ellenében garantiát a felelősségben talált.

Láttuk a fentebbiekből, hogy történelmi idők óta a rend és szabadságnak, a socialis élet eme két szélsőzégének kiegyeztetése tartotta — s tartja még ma is — küzdelemben az emberi törekvéseket. A szabadság, mint a socialis élet alanyi, a rend mint tárgyi eleme szerepel, s az ezek irányában kifejtett küzdelem hármias irányú törekvésben nyilvánul, *melyeknek eleje a szabadság megvalósítása, második a rend fentartása, harmadika a két szélsőség közvetítése. Ezen küzdelmek eddig az alkotmány Konstruálását, ezentúl az alkotmánynak az igazgatással való összeegyeztetését czélozzák. Mert az alkotmányképződés a parlamentarismus által epocháját elérvén, a tovább fejlődés súlypontja minden művelt népnél az igazgatásban fekszik, mivel az alkotmány csak eszköz, az államot kormányzó és igazgató erők mozgásba hozatalára, a szellemi és anyagi jólét megeremtésére.*

Az alkotmány szervezése a közép- és uj-kor feladata és érdeme volt; a legújabb kor feladata a kormányzó és igazgató hatalom szervezése az alkotmány integritását garantírozó parlamentarismus alapján. A közép és újkor jogi és politikai irodalma államjogi műveket adott a világnak s az irányelvek iskolákat teremtettek; ma a közigazgatás tana és rendszere van s kell, hogy legyen napirenden. Iskolákat ez nem teremt, mint az államjog, mert eszköze nem a bölcselet, hanem a practicus élet tapasztalatai, *hasisa azonban mindig az államphilosophia által reproduceált alkotmány.* Ez azon alap, melyet az igazgatás szervezésénél szem elől téveszteni nem lehet, nem szabad.

»Mint eddig minden állampolgártól megvártuk, hogy

államának alkotmányáról öntudattal bírjon, épagy jövőre attól, ki a jogügyekben való részvételre jogosultságot igényel, lényeges feltételkép fog követeltetni, hogy az igazgatás, ennek elvei, feladatai- és jogairól legalább is hasonló tiszta öntudattal s fogalmakkal bírjon.*

Az állampolgárnak most kifejtett feladata, s különösen az alkotmány alapján a közügyekre befolyást gyakorolni, azokban részt venni jogosított s orgánum gyanánt alkalmazott állampolgárnak a kormányzás- és igazgatásban való jártasságát garantirózó qualificatio s a felelősségnek az igazgatásban mint a tovább fejlődés orgánumában való perfect keresztül vitele képezi az alapot, melyre ezen munkát hazánk államszervezete szempontjából fektetem. Azon szoros kapcsolónál fogva, mely a kormányzat és alkotmány között fenáll, indokolt, sőt szükséges annak Európaszerte törvényhozásilag való kimondása, hogy az államigazgatásban való tényleges részvétel feltétele az alkotmány- és kormányzatban való taxatív megállapított qualificatio.

II.

Ha északtól délnek egy, az európai continenset két részre osztó vonalat, húzunk, nem dicsekedhetünk azzal, hogy a magyar királyság a modern cultura minden vívmányait élvező nyugati csoportba tartozik, sőt ennek folytán a századokon át írók és gyakorlati politikusok által hangoztatott missiót: *a nyugati műveltséget keletre által plántálni*, sem tudta betölteni eddig.

Ennek oka számos.

Az Árpád-ház alatt természetesen e missio betöltésére, mely a magyar nemzet európai hatalmi állásának feltétele, ma inkább mint hajdan — még gondolni sem lehetett, mert e missio még akkor a nyugoti nemzetek befejezetlen consolidatiojánál fogva tárgyaltalan volt.

Azontúl a török ellen tüzhelyét századokon át védeni kényszerített nemzet alig gondolhatott a nyugoti polgárosodás vívmányainak befogadására s alkalmazására, még kevésbé annak átplántálására; mert itthon kiölte csiráiban ezen intézményeket a török, keleten pedig nem volt a műveltség oly fokán álló nép, mely a civilisatio vívmányait befogadni képes lett volna.

A Habsburg-dynastia jogora alá jutván, provinciának tekintetett, melyet csak kormányoztak, de nem igazgattak,

ezt sem a nemzet alkotmányának elvei szerint, hanem azok ellenére eszközölték s a nemzetet a tovább fejlődhetés rovására — mely nekik is érdekek lett volna — alkotmányáért való százados küzdelemre provocálták. Austria traditióinak alapja, gyökere nyugaton volt, s a bécsi politikusok sem elég geographiai, sem elég politikai ismerettel nem bírtak ahhoz, hogy Magyarország becsét az európai nemzetközi államviszonyokban felismerjék. Hogy e felfogással Bécs ma sem tud és akar teljesen szakítani, elég bornirtság, de Austria politikusainál természetes s vitatása nem is ide való.

A most vázolt körülmények közrehatásából folyó másik ok, *hogy a magyar nemzet ezredéven át mai napig sem tudta amalgamizálni, magába olvasztani a szent korona uralma alatt élő különféle nemzetiségeket, s hogy a magyar államnak consolidatiója még ma sincs befejezve.*

Történelmi, még inkább politikai tájékoztatlanság azt vetni fel a nemzetiségi kérdés vitatásánál, hogy az Árpádok korából nem ismerünk nemzetiségi aspirációkat. Persze nem!

A nemzetiségi kérdés az Árpádok alatt geographiai, ma pedig politikai. Akkor az a fegyverek élén volt, ma pedig a parlamentben, az alkotmányban, a sajtóban, az irodalomban van. Akkor e kérdésre megfelelt százezer katona s a kérkedő! elnémította egy ütközet, mely őt a győző hatalmába, kényébe ejtette; ma, miután a szerencsés alkalmak elszalasztása folytán e kérdést az alkotmányban meg nem oldottuk, egyetlen fegyvere a kormányzás és igazgatás, mint a továbbképződés eszköze, mely nem csak egy pár magyar hírlapban s a parlamenti interpellációkra adott t. ministeri feleletekben volna magyarnak mondandó, hanem magyarnak kellene lennie a „Zasztavában” a »TelegraphuluRomanuban,* Túróc Szt.-Mártonban, Újvidék közgyűlésén s a nagy-szebeni és balázsfalvi congressusokon.

Mért nincsen így, s miért kellene így lennie, az a most kifejtettektől eltekintve is, az alábbiakból kiviláglik.

További ok, hogy a magyar királyságban az államalakulástól kezdve napjainkig — a vérszerződést s a parlamentarismust kivéve, tehát majd egy ezer évet tevő cyclus alatt a rend és szabadság kiegyeztetésére irányuló komoly törekvést nem látunk.

Vagy ily törekvés volt-e az árpádkori oligarchia anarchicus szereplése, az Anjouk alkotmány ellenes uralkodása s Austria provinciál politikája? Ki mondaná ezt?!

Ide járul, hogy a magyar királyságban, az első Árpá-

dók korát kivéve, centralisatio, mint a rend megteremtésére, a consolidatio befejezésére s ezzel a nemzetiségi kérdés megoldására a nyugoti államokban alkalmazott eszköz, soha sem volt, ha csak I. Mátyás kormányzását annak nem tekintjük.

De nem volt tiszta szabadság sem a törzsszerkezet s az első árpád-házi királyok korát kivéve, mert ha nem volt hűbéri rendszer, volt jobbágyság, melynek viszonya a hatalmasokhoz épügy méhe volt az ököljognak, mint a tartomány úraság nyugaton.

Nálunk mutatkoztak szintén, el nem vitatható, a nyugoti államok consolidatiójának folyamatában nyilatkozó jelenségek hatásai, de nem azok következményei. Az angol, a francia, a német, de még az olasz is, nem kényszerült kevesebb nemzetiséggel megküzdeni, míg az állami consolidatiót befejezhető, mint mi; mégis ma már nem ismer állama területén mást angolnál, franciánál, németnél, olasznál s nem kényszerült egyik sem nemzetiségi törvényt alkotni s az államban államot alakítani.

E jelenségeknek figyelmen kívül épen nem hagyható oka az is volt, hogy nálunk politikai és jogi munkásság, illetve irodalom, felette későn ébredezett; későn ébredezett különösen a jog- s állambölcsélet — s ma sem épen virágozik még — a rend és szabadság eszméjének pertraktálására hivatott ezen eszköz. Nemzetünk politikai és jogi nézeteit könyvekből nem, hanem országgyűlési gravamenekből ismerhetjük a múltban, melyek oly gyakran ad acta tettek s ismeretük édes kevés halandóval volt közös. A jogbölcsélet, politikai s jogi irodalom hiánya a kifejtett körülményekből könnyen megfejtendő, úgy hogy nem az bámulatos, hogy ilyesmi nem volt, hanem az, hogy a szellemi éberség fentartására ható ezen motívumok nélkül is oly csodálatos szívóssággal bírtak s apathiába nem estek ősink az alkotmányért való küzdelemben.

E küzdelem a kor igényei által követelt módosításokkal megőrizte számunkra szent István alkotmányát. Baj csak az, hogy midőn a nyugoti nemzetek a nemzet- és államegység, s a rend és szabadság kiegyeztetése érdekében a kísérletek egész sorát alkalmazták már, mi folytonosan egy állásponton maradtunk századokig; mert folytonosan az alkotmányért küzdvén, melyet jobban kellett féltenuünk Bécestől mint a nemzetiségektől — s annak elismertetéseért harcolván, a javítás és összeegyeztetés módozatai felett nem tanácskozhattunk, mivel az alap, melyen azt tehetjük volna: az

alkotmány, el nem ismertetett, folytonosan megtámadatok s a nemzetnek alkotmányáért, szabadságáért való küzdelme a központi bécsi hatalom egészen ellentétes irányú, soha kiegyenlítési módot keresni nem akaró törekvéseivel állott szemközt egész 1848-ig, midőn a nyugoteuropai állameszméket vitató sajtó által a nemzet hátramaradását felérezvén, s a küzdelem meddőségébe bele fáradván, erőszakhoz nyúlt, forradalmat csinált, mely elbukott ugyan célzataival, de annak rugói a nemzet keblében megmaradván, megteremték, kedvezőleg alakult nemzetközi viszonyok segélyével, a parliamenlarismust.

Mem tehetem, hogy a vázolt körülmények kapcsán fel ne említsem azt is, mint okot, s munkám alapgondolatánál fogva jelentékeny okot, miszerint a magyar királyságnak sem közigazgatási irodalma, sem politikailag a modern jog állam eszméjével kapcsolatba hozott közigazgatási szervezete nincsen. Nem csak hogy privat-passióból nem foglalkoznak nálunk e tudománnyal, noha a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik, de még egyetemünkön is hallatlan mostoha bánásmódban részesül. Míg a politikának három tanszéke is van, a közigazgatásnak csak egy, s a közigazgatási törvények előadását el nem odázható tanár legjobb akarata mellett sem vállalkozhatok arra, hogy az európai igazgatási rendszerek ismeretét, vagy az igazgatás elméleti tudományát előadja. Ha tudósaink e tudományszakot háladatlansága miatt nem művelik, mert, hiszen nálunk minden urfi szolgabírónak született — az államnak kötelessége ápolni azt.

Mert alkotmányunk képződése befejeztetvén, „a jelennék és jövőnek feladata, hogy az államképződés teljessé és befejezette legyen, más szóval, hogy a kormányzás az igazgatással s az igazgatásról szóló tan az alkotmánytannal egyenvonalba helyeztessék, mert az igazgatástannal az államtudományok Pandectait képezi.“

Ez elv s annak nálunk teljes elhanyagolása, magában elég argumentum arra, hogy ezen bár értékre nem nagy, de teljes jóakarattal irt munkát közrebocsátottam.

Mert fölösleges azt bizonyítanom, hogy hazánk igazgatás joga nincs a fejlettség azon fokán, melyet, az állameszme és az államigazgatás közötti kapcsolat, követel. Sem irodalma, mely az állameszme és igazgatás harmóniába hozatalát célzó intézményeket, megismertetni, s azok behozatalának, alkalmazásának szükségességét hangsúlyozni, elis-

mertetni s a családi dynastiák és cotteriák törekvéseivel sikerrel szembe szállni képes volna, sem qualificált hivatalnokai az igazgatásnak nincsenek, kiknek támogatására az irodalom számolhatna. így pedig a feladat háládatlan, ismeretes lévén, hogy a közigazgatás orgánumává való felavatáshoz nem keli egyéb nálunk, mint enni, inni s tánczolni jól tudni s nőtlen embernek lenni.

S ha nincs meg az állameszme és igazgatás, különösen a beligazgatás között a szoros kapocs, mely szerint egyik a másiknak feltétele s okozmánya: nem alakulhat tisztán nézet a végrehajtó hatalomnak sem fogalmáról sem tartalmáról, mert ennek feltétele, hogy »ismerjük az igazgatásra nézve azt is, mi az emberi ismeretek minden ágaira nézve áll, hogy az egyes rész lényegét csak az egésztől kölcsönözi és kellő megérthetését csak az egész ismerete által nyeri. Ezen egész az állam sok alakzata életével, a mint az feltétlenül szerves elemeivel, nagy tényezői a nép és a terület, a gazdaság és társadalom által százszorosán változatos egyéni alakzataira történelmileg kifejlődött és jelentkezik.*

Ugyanazért a végrehajtó hatalom fogalmának és tartalmának ismerete feltételét képezi az alkotmány elveit az állami cselekvőségbe átvivő igazgatás ismeretének. Ez ismeret az állam közigazgatási orgánumaitól feltétlenül követelendő. A követelés jogalapja a kormányzó hatalom, kiviteli sikerességének feltétele a qualificatio, melynek szükségességét az alkotmány alapján a rend és szabadság harmóniába hozatala indokolja s a parlamentarismusnak biztosítékát képező felelősségnek az igazgatás egész szervezetében való érvényre emelése követeli.

III.

A parlamentarismus mintaképe ez időszert Angliában van.

Nem szándékom e kijelentéssel azok útjára térni, kik az angol és magyar alkotmány között mutatkozó csodálatos rokonságot magasztalván, magasztalásuk indokait a »magma Chartaiból s »Arany bullá'-ból merítik; mert ha a két alkotmánylevél keletkezési indokainak azonosságát nem is tagadom, az egyező keletkezési okokból folyó eredmények hasonlóságát vitató állítást alá nem írom.

Nem is ezért hoztam említésbe az angol parlamentarismust, hanem azért, hogy kiemeljem, miszerint az angol

parliament! alkotmány alap gondolata: *az állami főhatalom elismerése a társadalom felett.*

Ez bizonyítja, hogy habár a keletkezési okok a két alkotmánylevélnél nálunk s Angliában azonosak voltak, nem egyszersmind az azokból folyó következmények. Midőn az elgyengült Árpádkori királyság mellett nálunk az oligarchia bitorolta a fejedelmi jogokat: Angliában a parlamentarismus már embryójában volt, s midőn az anarchiát nálunk csak az Anjouk alkotmányellenes uralkodása törhette meg: Angliában már parliament volt. Mi a bírósági constructióról még fogalommal sem bírtunk: — e fogalom alig tíz éves nálunk — Anglia már 1360-ban az államhatalomnak az igazság egyenlő elvei szerint való kezelése biztosítékául a „békebiróság®” intézményét állította fel, s III. Eduárd alatt kimondta a jogi minister! felelősséget, holott nálunk, a végrehajtó hatalom fogalma- és tartalmáról mai napig sem alakulván tiszta nézet, ma sem tiszta még az.

Mindezt nem kritikai viszketegből, hanem azon okból és célból hozom fel, mert e munkában nem vehettem alapul alig tíz éves parliament! alkotmányunkra való tekintetknél fogva, az angol alkotmányi és igazgatási intézményeket, melyek más légkörben, más nemzeti aspiratiók és nemzetközi viszonyok hatása alatt, geographiailag zárt területen fejlődtek ki; oly területen, mely az európai continenshez nem tartozik, de világállam.

Hozzá teszem még, hogy az alap, melyre idegen államok intézményeit fektetni annyira minden áron szeretjük, minden praemissa nélkül, úgyszólván erőszakkal hozatott be, mert hátramaradásunk fonákságaiban úton útfélen megbotolván, előfeltételek nélkül alkalmaztuk az idegen intézményeket.

Ez irányt én nem követem, s azért munkám alap gondolatának érvelésért hazai viszonyainkra, nemzetközi állásunkra, állami consolidâtióinkra és aspiritioinkra való tekintetek mellett, az európaszerte általjában elfogadott államjogi és kormányzatpolitikai elvekre fektetem, melyek a befejezett alkotmánynak, a jogállamnak és parlamentarismusnak elmaradhatlan folyamányai s követelményei.

Épen ezen okból, ha nem is terjeszkedem ki az angol, vagy más nemzetek kormányzatpolitikai intézményeire, s miután az előfeltételek hiányzanak, azok behozatalának szükségességére, a parlamenti alkotmány alap gondolatát, az állami főhatalom elismerését a társadalom felett, az európa-

szerle egyöntetűleg szervezendő parlamentarizmus természeténél fogva, feltétlenül alkalmazni kívánom; alkalmazni kívánom különösen munkám alap gondolatánál fogva, mert azon szoros kapcsolat folytán, mely az állameszme és államigazgatás közt általában, de különösen az állameszme és belügyi igazgatás között fenáll s fenn kell állnia, az állami főhatalomnak a társadalom feletti elismerése a végrehajtó hatalom nyilatkozása által érhető el, miután az alkotmány elvei csak a végrehajtó hatalom által vitetnek át az igazgatásba; átvitelnek pedig az államcselekvősége által, mely akként keletkezik, „hogyan az államnak az alkotmányban törvényhozás útján nyilatkozó akarata a tényleges életviszonyokban nyilvánul és megvalósul/ E viszonyok különbözők lehetnek s változhatnak, de az államakarat mindig egységes.

Mint fentebb kifejtettem, az alkotmányképződést a jogi és politikai felelősségre fektetett parlamentarizmus fejezte be s a rend és szabadság kiégyeztetésére irányított első józan okos mértékkel alkalmazott eszköz a parlamentarizmus volt, melynek alap gondolata az államhatalomnak a társadalom feletti elismerése lévén, eszközeinek sokaságával s az ezek által nyilatkozó egységes cselekvőséggel szervezte a rendet és rendszert, mint egy töröl nőtt Különbözetek teljességét s a jogi és politikai felelősség által garantozta a szabadságot.

Am nem mindenütt teljesen.

Mert az alap gondolat nem mindenütt érvényesülvén egész teljességében, a felelősség elve csak az alkotmány szervezetben s a kormányzásban jutott teljes érvényre, de nem egyszersmind az alkotmány elveit az igazgatásba átvivő végrehajtó hatalomban. *Kormány szervezet létesült, de igazgatási szervezet nem.* Hol a parlamentarizmus praemissák alapján állandósult s történelmileg át meg átalakulva szerveződött, ott az alkotmány és igazgatás, különösen a bel igazgatás közötti kapocs gyakorlati cselekvőség által kifejezésre juthatott s az igazgatás szervezete a felelősség alapján megalakulhatott.

Nem így nálunk, hol botrányosan rossz, félszeg köz igazgatás mellett minden praemissa nélkül, úgyszólván erőszakkal hozták be a parlamentarizmust; nem volt nemzedék képzett és alkalmas, s nem volt rendszer, mely a parlamentarizmus által az alkotmányban nyilatkozó államakaratot az állameszme és igazgatás közötti kapcsolat által követelt cselekvőség szerint megvalósíthatta volna. Hátramaradásunkat a nyugoti nemzetekkel szemben felérezvén, intézményeink

újak, felette újak s korukat — praemissák nélkül hozatván be — 10—15 évvel megelőzik s az igazgatás megannyi reszorlijában a rendszertelenség forrásaivá válnak. Tanulmányi rendszerünk pedig az egyetemen az ifjúságot, a jövő zálogát a politika csábjai felé kergetvén, az erős kormányhatalomban, ha a felelősség alapján szervezett igazgatás által támogattatik is, a mai félszeg igazgatási szervezet által megőrizhetni vélt szabadságra veszélyt látunk.

Azonban valamint az intézmény felszeg, úgy félszeg a felfogás is, mely az intézményből meríti érveit. Sophisma az, hogy a rend és a szabadság együtt ott virágzik, hol a nép a kormány hatalmat nem érzi, mert ily állapotban nagyobb veszély van a jogra még az absolutismusnál is. Fegyvernyugvás e két ellentét között nem képzelhető. Mert ha a nép nem érzi a kormányhatalmat, az csak úgy lehetséges, ha a kormány kénytelen érezni a nép hatalmát. Nem absorduin volna az? Nem tagadása volna-e ez az államegység eszméjének? Pedig ily absordumot mi láttunk már, midőn Magyarország 52 kis országot képezvén, a kormányhatalom a nép hatalom gyámsága alatt állt s az állameszme egységét megvalósítani s az egységes államakaratot kifejezésre juttatni az állami cselekvőség által, az ölvenkéntféle irányú particulars törekvés által inegzsibbasztott végrehajtó hatalom nem volt képes.

E rendszer gúnyolása a kornak, melyben alkalmaztatik, gúnyolása a parlamentarismusnak, mely az alkotmány képződés teljességének a jogállam által követelt criteriuma s az a mellett való kardoskodás visszaesést mutat a középkori jogbólceseleti eszmék tetszetős küzdelmeibe, melyek négy fal között államtanok kiczirkalmazására igen alkalmasak, de az államactionál „hoppo“ maradnak és gyalog járnak.

Mert hogy a törvényhozásban az államakarát nyilatkozik, a végrehajtó hatalom alapján kifejtett cselekvőség által pedig az igazgatásban érvényesül; hogy az államakarát nem más, mint a parlamentarismus folytán gyakorlatilag is az állam alattvalók egyesült, akaratának képviselése, s az igazgatás nern egyéb, mint az államakarát által mozgásba hozott állami cselekvőség, mely az államakarát egységre s államcselekvési egységre támaszkodik s támaszkodhatik csak sikerrel: rég eldöntött s elfogadott államjogi fogalmak, melyeknek tagadása, egyszersmind tagadása a parlamentarismusaak.

E tagadása a kifejlődött államtanoknak, a parlamen-

tarismus behozatala dacára is jelentkező ezen stagnatio eredményezi, hogy az igazgatásnak az alkotmány által követelt organisatióját, keresztül nem vihetjük, az állameszme és végrehajtó hatalom közötti kapcsolatot kifejezésre nem hozhatjuk. Alkotmányunk befejezett, de a küzdelem az alkotmányért nem. Meddő harcot folytatunk azért, mi már megvan, s okot a harcra nem szolgáltat, mert fenállásának biztosítéka nem az érte való küzdelem, hanem az elveit az igazgatásba átvivő végrehajtó hatalom szervezése, az állameszmének a végrehajtó hatalommal való kapcsolatba hozása s a rend- és szabadságnak az igazgatás organisaliója által való kiegyeztetése.

Az alkotmányért való meddő harc akadályozza a bel-igazgatásban szükséges rend organisatiójait, az organisatio hiánya folytán megsibbasztja actionkat kifelé a nemzetközi viszonyokban, az állampolgárok qualificált részét a politika Csákjai felé kergeti, az ipari és gazdasági életre szükséges csendes és az eredményt türelemmel váró munkásságot, mely a hatalmi áldásnak az anyagi jólét alapján feltétele, megöli, s a kalandorságra hálás tért nyit.

Csak a jogi és politikai felelősségre fektetett parlamentarismus alapján az alkotmány elveit megvalósító, renddel és erővel imponáló belügyi igazgatás az, mely a rendtől feltételezett munkásságot, s ennek alapján a takarékoságot, a nemzeti vagyonosodás és jólét ez alapfeltételeit, kifejtheti s a nemzet kifelé való szereplésének tartósságot és sikert biztosít; csak az igazgatási organumoknál érvényre emelt felelősség alapján szervezett, renddel és erővel imponáló belügyi igazgatás az, mely a parliumentarismusra fektetett jogállam eszméjének megfelel s melynek alapján a nemzetiségi kérdés megoldható s az állami consolidatio befejezhető.

Ily beligazgatási szervezet alakít hatásának feltétele az osztatlan felelősség, garantiája a qualificatio s eszköze — még ha átmenetileg alkalmaztatnék is — a kinevezési rendszer; mert a qualificatio az alkotmány elveiről nyert tiszta nézeteket végrehajtás útján az igazgatásba átviszi, a kinevezési rendszer pedig a felelősség elvét garantirozza.

Ily beligazgatási rendszer a szabadságnak nem ellensége, sőt a felelősség alapján annak biztosítéka s túlkapásainak correctivuma a végrehajtó hatalomnak alkalmas módosítása. Ily beligazgatási rendszer a parlamentarismus és igazgatás között szükségképen megállapítandó összhangnál fogva, a jogállam feltétlen követelménye s elengedhetlen feltétele.

IV.

A modern államintézményeknek praemissák nélkül történt behozatala s az állam- és jogbölcselet felette szerény képviselote okozza, hogy az állameszme egységessége folytán egyetemes jellegű államintitutiok kérdése pártkérdéssé degradáltatik, minek folytán mind a védelem valamely intézmény mellett, mind a támadás az ellen nélkülözi a tárgyi-lagosság azon mérvét, mely az ellentétek kiegyenlítésére szolgáló alap lehetne. A társadalmi életet a napi politika kérdései uralván, a szaktudomány nem férközhetik hozzá, annál kevésbé, mert a kormány által iniciatívált s pártja által támogatott minden intézményben a politikai sajtó a kormány hatalmi körét szélesbitő eszközt látván, sokkal inkább felabajgatja s elkeseiíti saját párthiveit, hogysem a szaktudomány érveléseit kellő komolyság- és higgadsággal meghallgathatnák, noha ez állal számos intézmény félszégei kerültenének el s nem vonná talán meg a kormány — mit jelenleg eléggé nem kárhoztathatólag megvon — előzetes szakbírálatát valamely javaslatnak.

Így vagyunk a közigazgatási tisztviselők kinevezésének kérdésével is. Felette sok párt- és családí érdek fűződik hozzá, melyek a kérdés értékét degradálják. A mily mérvben növekedik a kormányhatalma, oly mértékben csökken az ellenzéké, igaz; de az is igaz, hogy a mily arányban tárgul valamely hivatási osztály szerepköre, oly arányban szűkül a családí dynastiák- és cotteriákra támaszkodó nebulóké.

Ez okokkal hozható kapcsolatba, hogy a megyei autonómia vesszőparipáján nyargaló párt, melyhez a tényleg hatalmat gyakorló megyei tisztviselők nagy része ép úgy tartozik, mint az ellenzék, — mert nem csak párt, de érdek-kérdés a kinevezés, — gyiloknak tekinti a kinevezési rendszert, mely a népszabadság élelére tör.

A főhatalom betöltésének 1687. előtt alkalmazott módjáról alkotott tan gyökeret vert a nemzet gondolkozásában, s noha a királyi szék betöltésének módja rég megváltozott már s a választási rendszert a közigazgatásban kinevezési rendszerrel felváltandó hasonló okok sürgetik: a kormányhatalom túlkapásait félő párt s az érdekeit koczkáztatva látó középnemesség mai sarjadéka garantiát a pártküzdelmeket provocáló s ezzel a közszellem megalakulását gátló választási rendszerben keres, mely szerinte az autonómiának biztosítéka.

Már pedig, hogy parlamentarismus és osztatlan felelősség nélkül alkalmazott választási rendszer összeegyeztetetlenek, csak a parlamentarismus tagadásával tagadható!

De hát hova lesz így az autonómia?

Megmarad a községi intézményben, mely tulajdonképeni hazája. Megmarad a megye is geographiailag, hatóságilag mint másodfokú politikai tényező a kinevezési rendszer mellett is s bástyája lehet az alkotmánynak azontúl is. Mert a kinevezés nem az autonómia ellen irányú, hanem célja csak az, hogy a napról napra szaporodó kormányfunktciókban a végrehajtó hatalom qualificált és osztatlan felelősséggel eljáró orgánumokban sikeres támaszt és segédeszközt találjon.

Azon felfogásban egyébiránt, mely a megyei autonómiát és választási rendszert correlativ fogalmaknak tekinti, óriási tévedés van, mert a két fogalmat összeköti a nélkül, hogy összekötő kapocs léteznék, vagy ily összeköttetésre azok fennforogna, mintán egyiknek eltörlése a másik felállításának nem föltétele, nem oka, nem is okozata. Egymás mellett megállhat mindkettő.

Mert ha correlativ fogalmak gyanánt, fogadnék el az autonómiát és választási rendszert, el kellene fogadnunk azon állítást is, hogy az autonómia választott tisztviselők által gyakoroltatik jelenleg.

De ez nem igaz!

Mert, a közigazgatási tisztviselők sem eszközei, sem garantiái az autonómiának, sem nálunk sem másutt, minthogy e tisztviselők hasonlóan más államhivatalnokokhoz, szintén az államérdekek szolgáltatában állanak. Ez érdek pedig minden particularis érdek felett áll, mert az állampolgárok összérdeke.

A közigazgatási tisztviselők által választási rendszerünk mellett teljesített szolgálat, azonban jelenleg sem helyhatósági, sem államszolgálati jelleggel nem bír, tulajdonképeni karaktere nincsen. Felelőségük az állam és helyhatóság között megoszolván, sem az állam, sem a helyhatóság érdekeinek független képviselői nem lehetnek, s választóik kegyétől még inkább függvén, mint az államtól, hatáskörük nemcsak ellentétes irányú érdekek által korlátozott., de még e szűk körben is erejében megzsibbaszott cselekvőséggel járhatnak csak el.

Ily jelenségekkel szemben a qualificatiótól feltételezett s felelőség alapján szervezett kinevezés mennyiben képez támadást az autonómia ellen, azt valóban nem látom s tudom, hogy az autonomislák sem képesek kimutatni, hanemha családi és pártérdekekre támaszkodva, ezek védelmére

támadásul használnak oly intézményt, melyet az állameszme egységessége érdekében védelmezniük kellene.

Mondottam, hogy választás és autonómia nem correlatív fogalmak, egyik a másiknak sem ellensége, sem feltétele s a kinevezés az autonómia megsemmisítését maga után nem vonja, mindkettő megállhat egymás mellett. Nézzük csak.

Azon kapocs, melyet az autonomisták a választás és kinevezés között fenállani hisznek, s hogy e kapocsnál fogva az autonómiát a kinevezés megtámadja, felemlítettett nagy hangon akkor is, midőn a bírák kinevezéséről volt szó, mint legerősebb argumentum a kinevezés ellen s midőn a bírák kinevezettek, magától megdőlt. Hol támadta meg s hogyan támadta meg a bírák kinevezése az autonómiát? Tessék ezt bebizonyítani. De mint ezt nem tudnák az autonomisták sem bebizonyítani, úgy nem tudnák kimutatni azt sem, hol és hogyan támadja meg a közigazgatási tisztviselők kinevezése az autonómiát.

A bírák kinevezésének áldásos következményeit, szemben a világon páratlanul állott választás előnyeivel szemben — ha ugyan voltak — egy autonomista sem képes tagadni, annál kevésbbé megczáfolni.

Míg tehát egyfelől az, hol és mennyiben támadatik meg az autonómia a kinevezés által, ki nem mutatható, addig másfelől a választási rendszernek kinevezési rendszerrel való felváltása államérvék és szükség.

„Mert mihelyt az állam megalkotó az igazgatási törvények pártatlan alkalmazására nézve az ellenőrzést — s ezt meg kell alkotnia a parlamentarismus behozatala folytán — ez az egyesnek is jogvédelmül szolgál; ha viszont jogi ellenőrzés az egyesnek védelmére létesül is, hogy támasza legyen és hatással bírjon, nem *néptribunatusként*, hanem a *törvény részrehajlatlan alkalmazásának állami ellenőrzéseként kell felállítva lennie.* (Gneist. Selvgovernment 510.)

* *

*

Sokan a kinevezési rendszerben — a parlamentarismus természetét félre ismerve — absolut kormányhatalomra vezető centralisatió eszközét látják, mely a rendet a szabadság rovására növeli.

Centralisatió és decentralisatio, mint összpontosítás és önkormányzat egymással szembe állítható igazgatási rendszerek ugyan, de az egyik ép oly kevésbé támadja meg a másikat, mint a kinevezés az autonómiát. Míg parlamentaris-

mus nem volt s a végrehajtó hatalom túlkapásai ellen nem volt fölállítva a felelősség, mint garancia, a két rendszer, mint ellentét állíthatatott szembe egymással, de a parlamentarismus alapján az igazgatásban követelt felelősség elvénél fogva a centralisatio helyessége vagy helytelensége feletti viták napjai lejártak. *Mert mint a felelősség alapján szervezett parlamentarismus öre, garantiája a befejezett alkotmánynak, felelősség alapján való alkalmazása, illetve összeegyeztetése az igazgatással, biztosítéka, az alkotmány elvei realizálásának.*

Midőn a központosítás ma már a cultur- és jogállamnak, irodalomban és politikában egyaránt elfogadott feltétele, vele rémitgetni szüklátkörűség s a parlamentarismus természetének félreismerése.

E kérdés vita alatt volt nálunk a negyvenes években, midőn még parlamentünk sem volt, s már akkor sürgettük annak megoldását az állameszme egységessége érdekében. Maga Széchenyi, kit hazafiatlannak csak nem tart senki, hangsúlyozta, *hogy egyedül a központosítás képes a valódi országos és nemzeti érdekeknek a szétágazó felekezetes helyi érdekek felett érvényt és nyomatékeit szerezni.*

A központosítás tehát nem következménye a kinevezésnek s a kinevezés nem feltétele, csupán teljességre emelésének segédeszköze lehet. Mert a központosításnak szerveznie kell a kinevezési rendszer nélkül is, miután ez az államfogalom atribútuma, mely fenállott s követ elletett már a parlamentarismus behozatala előtt is, bár veszélyessé válhatása ellen garancia nem volt, mert a garancia csak a felelősség alapján szervezett parlamentarismus behozatalával állott elő, melynek alapfeltételét: a felelősséget, mely a továbbképzésre feltételül igazgatás sikerességének pedig a leg-erősebb biztosítékául szolgál, nem gyöngíteni és megosztani, hanem az igazgatásban való perfect alkalmazás által erősíteni a cél, ha az alkotmány elveit az igazgatásban realizálni akarjuk. *Akarnunk pedig kell, mert ezt nemzetközi állásunk, állami consolidationk, ipari és gazdasági érdekeink s a nemzetiségi aspiratiok követelik.*

„A jogállam archimedesi pontja, az alkotmány belső kifejtésében nyugszik, az az a társadalomnak törvényhozás, igazgatás és jogszolgáltatás terén egyenletes összeköttetésében *E haladás előfeltétele, hogy a társadalom, saját lényét felismerje, azaz tudatára jusson annak, hogg saját magából kiindulva, jogi államhoz jutnia lehetetlen.*“ (Gneist.)

Ebben van a parlamenti alkotmány alapgondolata: az

állami főhatalom elismerése a társadalom felett; és ezzel megvan oldva a centralisatio kérdése is, melyet a jogállam követelményeivel s az állameszme egységességével szemben vitatni nem á jour többé.

Annál inkább szükséges azonban hangsúlyozni, *hogy a parlamentarismusnak az igazgatással való összhangzásba hozatala, az alkotmány elveinek az igazgatásban, különösen a beligazgatásban a végrehajtó hatalom útján való megtestesítése s az alkotmányos kormányzat alapját képező felelősségnek a végrehajtó hatalom minden instantiáiban való osztatlan keresztülvitele minden modern cultur- és jogállamra nézve életkérdés; egyszersmind a tartós és eredményes nemzetközi szereplésnek, a cultur és gazdasági haladásnak és a nemzeti, illetve állami consolidatio befejezhetésének feltétele.*

V.

Igen fájlalnám, ha valaki,, munkámat olvasva, azon következtetést vonná le abból, hogy az autonómiának ellensége vagyok s ez intézményt támadom meg; fájlalnám, mert jele volna, hogy nem értett meg.

Kimutattam, hogy a választás nem feltétele, nem eszköze, nem is garantiája az autonómiának, s a kinevezés annak nem megsemmisítése, miután a kettő nem correlatív fogalom.

Ezeknek kapcsán ki kell emelnem, hogy a kinevezési rendszernek a megyei intézményt erejében nem megbénítani hanem öregbíteni a célja; ebben a kinevezési rendszer folyományai fognak tanúskodni mellettem.

Nem téveszttem én szem elől, hogy a magyar királyságnak nem octroyált, vagy ex gratia imperatoris adott, hanem ezredéven át történelmileg kifejlett, s a nemzet gondolkozása — és culturjával s geniusával egybeforott alkotmánya van, melynek a megyei intézmény hajdan védbástya volt, ma pedig a jogállam által követelt centralisatio alapelveinél fogva a kar, mely a törvén y hozásban nyilatkozó államakarat hatályosságának legerősebb argumentuma.

Mert megmaradhat s meg is marad a megye a kinevezési rendszer mellett is, mint az igazgatásnak másodfokú közege; de természetesen nem azon ósdi szerepkörben, melyben a particularismusnál fogva az államkormányzás egységes vezetésének útjában állt, hanem annyiban változáson fog ketesztül menni, a mennyiben a modern cultur- és jog-

állam követelményeivel szemben az igazgatás többé nem megyei, hanem állami leendő, minthogy ily szervezés az egységes kormányzásnak s az államakarat egységes természetének attribútuma.

Az igazgatásnak a parlament arismussal való ily összesség, ezetése s a választási rendszernek kinevezési rendszerrel való felváltása által nem fenyegeti veszély az autonómiát, minthogy az autonómia nem a megyei, hanem a községi intézményben, mint az önkormányzat magvában van, mely egyedül hazája a szabad igazgatásnak.

Distinguáljunk.

A megye erejének megnyirbálásáról, vagy eltörléséről beszélek én?

Nem! A kinevezésről. S ki munkámat a fentebbi célezzatokkal köti össze, naiv gondolkozást árul el; elfeledi, hogy a megye nem mint a bíróság jogi, hanem politikai orgánum mely geographiailag meghatározva az igazgatás másod fokú — nélkülözhetlen — instanciáját képezi, s még a mummusként emlegetett centralisatio sem nélkülözheti.

Honnan tehát a vád?

Másutt, egészen másutt van az ok. A kinevezés egyfelől számos basa méltóságot fenyeget, másfelől a kormánypárt kezében erős fegyverré válhatik, az ellenzék küzdelmének sikerességét kockáztatva.

Azonban a kinevezési rendszer behozatalának szükségessége még ezen — félelmesnek vallott — következmények beálltával szemben is indokolható.

Mert ha a családi dynastiák és cotteriák hatalmára épített basauralmat megszünteti, a mi kétségtelen, nem csak az igazgatásnak használ, de a hivatási osztály existenciáját is támogatja s a munka megosztás elvét a kormányzati functiókban érvényre emeli; ha pedig a kormányhatalom körét szélesbíti, — a minek veszélyessé válhatása ellen a végrehajtó hatalom szervezésében mindenkor feltalálható lesz az orvoslás, - ennek hatását egyfelől gazdasági és ipari s ezek föltételét képező közlekedési érdekeinknél fogjuk örömmel üdvözölni, másfelől eloszlását látandjuk azon anomáliának — mi arczátlanságnak is sok — hogy a magyar királyság szoroson vett anyaterületének egyes kerületei nemzetiségi képviselőt arrogálnak a parlamenten.

Feltéve tehát, hogy a kinevezés fegyvert ad a kormány kezébe pártjának védelmére, — miután mint ismeretes, minden parlamentáris kormányzás, egyszersmind pártkor-

mányzás, — s feltéve még azt is, hogy a nemzetiségi képviselők helyett, kormánypárti képviselők fognak azon kerületekből *expediáltatni*, még azon esetre is, védeni tudom a kinevezési rendszert, a választással szemben, mert még egyfelől a kinevezés behozatala alkalmával a kormány ily machinatioi ellenében elég garancia állítható fel, addig másfelől gazdasági, ipari s közlekedési viszonyaink fejlődése, de mindenek felett *az el nem odázható keleti kérdéssel szemben állami consolidatióknak a nemzetiségi kérdés megoldása útján való befejezése minden pártérdeknél fontosabb államérek, mint hogy ez a keleti áramlattal szemben, még a dunai conföderatio esetén is a magyarság suprematiájának egyedüli záloga!*

A kifejtettek kapcsán tehát más czél nem lebeghetett szemem előtt, mint kiemelni, *hogy a gazdasági és szellemi kulturánkra való tekintetknél fogva, az alkotmányképződés epoóhaja után a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik, kiemelni, hogy igazgatásunk mai szervezete a partiamé ntarismussal összeegyeztethetlen, s végül, hogy a patliamentarismus alapján szervezett jogállam feltétlen követelménye a kormányhatalom alkotmányosságát garantírozó felelősségnek az igazgatásban való teljes és osztatlan keresztül vitele.*

Mert igazgatásunknak az állami consolidatiót befejezni segítő ily szervezete nemzetközi szereplésünknek, s hatalmi állásunk jövőjének záloga.

Ily igazgatási rendszer sem az autonómia megnyirbálását, sem a megyei intézmény megőlését, sem a rendnek a szabadság rovására való kiterjesztését nem célozza; sem nem erőszak az a nemzet alkotmányán, sem nem ignorálása a történelmi fejlődésnek, mert a jogállam feltétlen követelménye, melyet ha mint okot elfgadunk, el kell fogadnunk a rendszert is, mint okozmányt.

Én e rendszert plebiscitum alá merném bocsátani azon hitben, hogy leszámítva azok egy részét, kik az igazgatásban jelenleg tényleg részt vesznek, vagy abban a családi dynastiák támogatása folytán jövőre részt venni reményeinek, a nemzet minden józan tagja mellettem szavazna.

Mert a coteriák és családi dynastiák nyomását milliók érzik, közlekedési viszonyainknak a közmunka váltság címén befolyt óriási összegek dacára is oly botrányos roszsága felett milliók panaszkodnak és szenvednek rövidséget igari vagy gazdasági érdekeikben. Hogyan virágozhatnék fel iparunk, midőn — hogy adatot hozzak fel — Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében, hol egy négyszög mértföldre az egész

országban állag legtöbb lakó esik, az év két harmad részében az utazás életveszélyes s a feneketlen kátyúk az utast elnyelik, s a kereskedő még a vasúti állomáshoz vezető — tehát forgalmi — úton is áruját két-három mértföldnyi távolságra méter mázsánként 3—4 írtjával kénytelen szállífatni ha ugyan kap oly merész fuvarost, ki az isten kísértéssel járó útra vállalkozik. S ez az ország közepén van így!

A cotteriák és családi érdekek uralma forrása a corruptiónak, mely a politikai morált megmételtyezi, a bizalom alapját képező becsületességet megszeplősíti s a jog- és igazságérzetet megtántorítja. Az ily alapra támaszkodó választási rendszer kitűnő iskolája a schwindleriának, paklizásnak, vagy mint a Zagyva mentén lefordíthatlan — talán cigány — szóval jelölik: »kamukérónak. “ Ne fent, hol az már iskolázott, hanem alant választási rendszerünkben keressük a politikai corruptio gyökerét, mert a családi dynastiák — és érdeksolidaritásokra támaszkodó ezen rendszer a popularitásnak és ugorkafára kapaszkodásnak „schnell-zugja“, melynek szállítmányait a parlament sínli leginkább.

A megyének dictáló igazgatási orgánum—nem a pictus masculus-féle főispánságot értem — az alattas orgánumokkal érdeksolidaritásban állván, hatalmát ezek támogatásától azért nyeri, uralmát ezek érte mindenre kész buzgóságának azért köszöni, mert viszont ezek csak az ő támogatása által maradhatnak meg helyükön. Milliók elégedetlenek vele, de milliók tehetetlenek eszközök hiányában.

Helyi, mondhatnám családi érdekek ütköznek össze államérdekekkel, s keresztül vitetnek az összérdek rovására; mert az igazgatási orgánumnak erősebb támasza van választói kegyében, mint a központi orgánum hatalmában s a megosztott felelősséggel eljáró igazgatási orgánumok az államakaratot megvalósítani hivatott központi hatalomnak legkevésbé sem támaszai.

Pedig ha az igazgatás el is választandó az igazságszolgáltatástól, nem következik, hogy az igazgatás a jogi elemet nélkülözheti. Azon jogi princípium, hogy ki sem gazdagodhatik másnak kárával, az igazgatásban sem ignorálható; mert az állam egységes szerves intézmény, melynek akarata és cselekvősége az egyesek összakaratának és összceselekvőségének eredménye s így a localis érdek is csak úgy állhat fenn, ha az összérdeknek is szolgál

S ha ez igazgatásunk mai szervezete folytán még sincsen így, kérdem:

Rend ez?

Nem! Hiszen a rend egy töről nőtt különbözetek teljessége, egyesek akaratának az állami összakaratban, localis érdekeknek az állami összérdekekben való egyesülése.

Szabadság talán?

Az sem! A szabadság bár relatív, de homogen fogalom, mely ilyennek csak akkor nevezhető, ha az állam valamennyi polgárával egyenlően közös s mint politikai fogalomnak mindenkor a jog védelme alatt kell állnia.

Hogy a családi érdekek uralma alá helyezett s cottiáriák által a szabad vélemény elnyomása folytán absorbeált szabadság ilyen nem lehet, azt bizonyíthatom szükségtelen.

Ha sem a rendi, sem a szabadsági elemet nem képviseli, nem lehet a rend és szabadság harmóniáját célzó törekvések eszköze sem.

En ezzel sem a sajtó által ez év folyamán rémnek felidézett conservatismust, sem az absolutisticus tendenciákat magasztalni nem akarom, s azon szélsőségek iskolájához, melyek közül egyik az „állam a népért/ másik „a nép az államért“-féle elvet vallja, nem tartozom.

Mert „az állam teste a terület, lelke a nép, egyénisége a terület és nép együtt, melyek egymásra kölcsönösen és állandóan hatnak. *Az állam ezen természeti életével szemben áll annak személyi élete*, melynek első közege az államfő, másodika az államakarat orgánuma — mely a parlamentarismus alapján szervezett jogállamban csak osztatlan felelősség szerint organisálható — harmadika az állam cselekvősege.“

Míg a „nép az államért“-féle elv tehetetlen kormányt, az „állam a népért“ pedig mindenható központi hatalmat teremt, addig a személyi és természeti életének kölcsönös egymásra hatása szerint szervezett állam a rend és szabadságnak harmóniája.

VI.

Hogy az alkotmány elveinek az igazgatásba való átvittele, az igazgatásnak a parlament áriszussal való összeegyeztetése s a rend és szabadságnak harmóniába hozatala végett — az 1871. 18. és 1870. 42. t. ez. leszámítva — nálunk is történt egy pár szerencsétlen kísérlet, nem tagadom, bár eltagadhatnám.

Midőn a Tisza-cabinet és a „szabadelvű“ párt, a közjogi

harcz félretélelével megalakult, felhagytunk az alkotmányért való azon meddő küzdelemmel, mely a parlamentárismusnak megfelelő igazgatási szervezet alakításának útjában állt, a kormány reform törekvéseit folyton ismétlődő válság felidézésével meghiusítá, s oktalan intézkedések terére kergeté, elannyira, hogy ama küzdelem alanyai alig nem szerezhetnek már annyi érdemet, mennyivel állami consolidatiónk ellen nyolcz év alatt elkövetett bűneiket lemoshatnák.

Ezen a deák-párti kormányokat sarokba szorító küzdelemnek tulajdonítható, hogy 1867. óta nem láttunk még kormányt, mely szoroson körvonalozott, határozott nemzeti irányú politikát követett volna; annál kevésbé láttuk azt az egyes minisleriurnoknál. Se szakszerű politika az egyes ressort-okban, se nemzeti politika a kormánytestületben, hanem kapkodás és „Hübele Balázs“-kodás uralkodott mindenütt. Mintha minden — rövid életű — cabinet halhatatlanságra tört volna, nem ismert szentebb kötelességet, minthogy azt, mit elődje épített, lerontsa. A közjogi ellenzék részéről folytatott heves ostrom folytán előállott ezen kényszerhelyzet — nagyobbbrsznt — rendeleti úton való reformálási viszketeget szült, mely a cultus ressort-ban nyilatkozott különösen, melynek annyira szembeötlő felszeg következményeit feltárhatni talán alkalmam leend még.

Pedig a jó szándék meg volt; törekedtek tenni valamit a parlamentarismus és igazgatás összeegyeztetése érdekében, de úgy voltak vele mint a kancsal mérszáros, nem oda ütöttek, a hová néztek; gyártottak törvénytrendszer és összefüggés nélkül, mely csak a papír és nyomdaiparra volt hasznos, mert alig, hogy életbe lépett, már újról kellett gondoskodni.

A Deák-párt és közjogi ellenzék összeházasodván, az így alakult szabadelvű párt számában és tekintélyes tagjaiban erőt és hatalmat nyert, — melynek jelei az eddig csak nevéről ismert belügyi ressort-ban mutatkoztak először — s mint férj s feleség megkezdhető a háztartás rendezését.

ígérte, sőt próbálgatta is ezt, de nem vihette ki eddig teljesen részben azért, mert államunk polgárosodásnak s consolidatiojának újkori réme: a keleti kérdés szőnyegre hurczoltattott. Az állam politikai és társadalmi életét a nemzetközi politikai kérdések uralván, idegesség fogta el a polgárokat és intező férfiakat egyaránt s a kormánynak ez idő alatt tett minden intézkedése izgatottságra vall. Minek soroljam fel ennek igazolására az egymás után rendszer és összefüggés

nélkül gyártott törvények halmazát? Az izgatottságban kedvet, a kapkodásban időt a nemzeti érdekek tanulmányozására és az intézmények behozatalánál való számbavételre nem érezvén, a nemzet geniusát idegen plántával akarták megfullasztani, melyet már azon nemzetek is egyben-másban rász tápláléknak ismertek fel. Nálunk különben divat — mert, jogi és politikai irodalmunk nagyobbreszt késői fordításból áll — idegen intézményeket akkor hozni be, midőn azok fonáságát nyugat már felismerte. Ez a mi keleti missiónk!

Ezzel szemben nem lehet tagadni, hogy a számban és erőben tekintélyes szabadelvű párt működésének felismerhetlen jelei mutatkoztak a belügyi igazgatásban, melyet az előtt csak névről ismertek nálunk, de feladatával közigazgatási irodalom hiányában nem sokat törődtek. Pedig — mint már kiemeltem — az erőre és hatalomra támaszkodó bel-igazgatás az osztatlan felelősség alapján a rend és szabadság biztosítéka, az állami consolidátionnak s eredményes, tartás nemzetközi szereplésnek, egyszersmind a többi kormány és igazgatási ressort sikeres vezetetésének feltétele; s továbbá, hogy az alkotmányképződés epochája után a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik s az igazgatásnak a parlamentarismussal való összhangzásba hozatala a jogállam feltétlen követelménye.

Ez államjogi és kormányzatpolitikai elvek érdekében, hogy a beligazgatás hatályossága fokoztassék s másrészt a szabadság is megőriztessék — mint már említém — producált a szabadelvű kormány két szerencsétlen kísérletet. Ezek: a , közigazgatási bizottság“ és „bagatell törvény“.*

Érezvén az igazgatási szervezet reformálásának szükségét, hogy e kérdés súlya vállaira nehezül, de a kinevezési rendszer behozatala által a középnemességhez tartozó osztály támogatásának eshetőleges elvesztése folytán féltett hatalmát veszélyeztetve látván, kerülgető a kérdést, mint macska a forró kását, mely hűlni sehogy sem akart. Kanalat, állítottak tehát belé — hogy hűljön — mely olyan „minden lében kanál“ s épen azért proximum genusa s ultima differentiaja, ergo fogalma, meghatározhattam

Így született, a közigazgatási bizottság!

Mi ez?

Nem az intentio végett kértem, mely a tervezőt vezethette az iránt, mivé akarta lenni, hanem, hogy mi ez mai napság két évi működése után az igazgatás organismusában?

Ha azt felelném a kérdésre, hogy nem tudom, talán nem is volna okom magamat szégyenleni, hiszen oly édes kevesen tudják, ha valóban tudják.

Azt hallok magyar intézmény.

E kritika, talán mert legrövidebb, legjobb is; mert ha azért nevezhető magyarnak, mivel széles e világon párja nincsen, úgy csakugyan magyar.

Nem lehet feladatomban ez intézmény részleges bírálata bocsátkozni itt, annál is kevésbé, mert annyira megszapulták azt politikai és szaklapok keletkezése idején, hogy most merő szégyenlet böi nem akar talán magáról élefejt adni.

Lehet, hogy a tervező előtt a *kormányiszékek* (Regierungen) és *kerületi tanács* (Landrath) constructioja lebegett, melyek csakugyan jogi ellenőrzésre és végrehajtásra hivatott hatóságok.

Azonban »ily egyesítés alkotmányos államban tarthatatlanná lesz, minthogy ily nagy testületek végrehajtó közegekül felette nehézkesek. A végrehajtó közegek könnyen mozgathatása iránti igények emberöltő óta oly parancsolólag nyilvánultak, hogy mind számosabb ág lett a kormányiszékektől elválasztva s bureaucraticus szerkezetté átalakítva. A *beligazgatás tekintetében minden igény oly határozottan mozgékony alakra irányul, hogy az alaktalan hivatalnok testületek e mozgalomnak nem tudtak ellenállani.*

Nem valószínűtlen, hogy a kinevezési rendszert a nemzettel megbarátkoztatni, előkészíteni volt célja ez intézménynek: választott s kinevezett tisztviselőket egyesítvén magában, melyek egymástól ellensúlyoztatván, a működés productuma rendszerint láthatatlan, névtelen, alaktalan.

Bármi volt legyen azonban az intentio, tény, hogy nem kormányhatóság, mely a beligazgatás erejét fokozhatná, nem igazgatási jogszolgáltató fórum, nem is az antonomia közege. Atmeneti intézmény, mert élehetetlensége bebizonyult; mert ha különös, hogy nincs közöttünk, ki tudná, mi célja és rendeltetése van, az még különösebb, hogy ezt maga a közgazgatási bizottság sem tudja.

Ha a közgazgatási bizottság a rend organisatioját célzó törekvést képviselte, úgy a bagatell törvény a szabadság eszméjét volt hivatva dédelgetni.

Míg a közgazgatási bizottság azért számba nem vehető intézmény, mert sem jót sem rosztat nem csinál s activitásának nyomai az igazgatás organismusában nem észlelhetők, annál kevésbé érezhetők; s bár az intentio szerint valameny-

nyi igazgatási reszorl másodfokú képviselőre lett volna hivatva, a benne egyesített választás és kinevezés egymást absorbeáló hatásánál fogva a rend organisat lójának eszközevé nem válhatott: addig a bagatell törvény hatása acut; nem csak, hogy a szabadság eszmei irányt, nem képviseli, hanem annak tagadása; nemcsak nem segített az állampolgárain, de a törvények tűzpróbájában, a praxisban, károsnak bizonyult.

A bagatell törvény, az igazgatás szempontjából tekintve, összekeverte a választási rendszert a kinevezési rendszerrel, s a már egy ízben elválasztott közigazgatást az igazságszolgáltatással.

Behoztuk bírósági szervezetünkbe a kinevezési rendszert, mert a választás fonákságaiban uton-ut félen megbottlottunk s ime a törvénygyártásban uralkodó inconsequentia folytán a jogszolgáltatást ismét a jogról fogalommal sem bíró közegek kezébe adtuk. Nem Angliában vagyunk, hol az ilyféle intézmény százados törekvéseknek productuina! Előbb a qualiicaciona alapított kinevezési rendszert kellett volna organisálni, csak az után felruházni a közigazgatási orgonumokat a jogszolgáltatással; mert, így különben a bírósági szervezetben a kinevezés idején fenállott anomáliák újulnak meg.

A bagatell törvénynek a szabadsági irányt képviselő inlentioja abban volt, hogy a nép választott biráinak ajkairól hallja az igazságot. Elfeledték azonban, hogy ezen intézmény míg egyfelől az igazság- és jogéret rovására van ily szerkezeiben, addig más felől tagadása a szabad iránynak, mert, általa az igazságot kereső félnek politikai meggyőződése függésbe hozatik a jogszolgáltató közeg politikai meggyőződésétől s az igazság, mely absolut fogalom, relatív, pártfogalommal válik s a jog- és igazságéret megingat tátik. Mert a jogszolgáltatást megosztott felelősséggel eljáró közegek kezelvén, miután választóik kegyétől sokkal inkább függenek, mint a központi hatalomtól, még ha nem jogellenesen járnak is el, a jogtalanság feltevése az igazat kereső de vesztő fél részéről természetes. Hol van itt a szabadsági irány?

A modern jogállamban minden intézménynek, mely az alkotmány elvei alapján az állam cselekvése által életet nyer, princípiuma, hogy minden állampolgár hasznát lássa, mert e követelmény jogosultsága az egyenlő teherviseléstől feltételezett jogegyenlőségén nyugszik.

Ez elvet támadta meg leginkább a bagatell törvény.

Hogy az igazságot kereső félnek nem használt, százszor be lelt bizonyítva politikai és szaklapokban az eljárásból merített gyakorlati érvek- és adatokkal, s így ez oldalról bírálhatnom szükségtelen.

Ezen passiv hatása melleit azonban acliv hatása is volt. Megtámadta egy hivatási osztály, az ügyvédség nagy részének existentiáját s ennek folytán megingatta repulalióját. Történt pedig ez a nélkül, hogy az ezen intézménynek jelen szervezete folytán ingadozásnak induló jog- és igazságérzet correctivumot, támaszt nyert volna más felől, s a nélkül, hogy az ügyvédi, mini hivatási osztálynak, mint a hazai jogfejlődés legjelentékenyebb faktorának s a szabadsági eszmék képviselőjének a társadalmi morál és jogéltre nélkülözhetlen tekintélyét egyébként fentartani, vagy az új intézményben megfelelő átalakítás mellett orgánum gyanánt való szereplésére módot keresni iparkodtak volna; mert hogy az ügyvédi, mini hivatási osztály existentiájának, tekintélyének és reputatiojának megtámadása vészes következményű mérénylet a szabadság és társadalmi morál ellen, s így annak védelmezése soha szem elől nem tévesztendő államérdék: csak oly obscurus, s talán kötelességeire lelt, szoríttatással folytán elfogult állíthatja, ki a közéletünk valamennyi érdekeivel összeköttetésben álló ügyvédi osztály állami és társadalmi szerepét nem ismeri. De midőn az államügyek legfelsőbb vezetésével megbízott férfaink sem képesek az ügyvédi osztálylyal szemben követett, eljárásuk veszedelmes következményeit belátni, ne csodálkozzunk azon, ha szőkébb látkörű kisebb halandók elfogultak!

Az igazgatást az alkotmánynyal, a rendet a szabadsággal összeegyeztetni célzóit fentebbi két intézményt nem kritikai viszketegből hoztam fel itt, hanem, hogy az ezen intézmények által elérni akart feladatok fonák megoldásával a választási rendszer tarthatatlanságát illusztráljam; miután csak a választási rendszernek a kinevezési rendszerrel való felváltása szolgálhatna biztosítékul hasonló intézményekhez kötött célszavak elérésére. —

VII.

Nem célozom e munkával azt, hogy egy pár közigazgatási tisztviselő állásától, mely ügyis ingadozó, megfosztassék. vagy hivatásának lelkiismeretesebb betöltésére utasíttassék, bár millió ember a tanúm, hogy ez nem ártana; nem czé-

lom felsorolni azon milliók neveit, kik ipari vagy gazdasági érdekeik veszélyeztetése folytán csak nem kétségbe esnek közlekedési viszonyaink botránnyos rősz állapota feleli; nem kutatom azt sem. hova fordítatnak a közmunka váltáság czímén befolyt óriási összegek, vagy hol az igazolható, azok kamatai? melyekből márványutakat építhetnénk; nem illusztrálom, hogyan basáskodik s a nemzetiségek között hogyan gazdálkodik az államegység javára egyik másik szolgabíró? Nem! — bár az ily borssal és paprikával fűszerezett írás mai napság modern szellemi táplálék, — mert azon irány, mely személyt támad a helyett, hogy az intézmény organicus bajait felfedezné, az egységes elv érvényesülésének akadály, mely nélkül politikai irány nem képzelhető.

Elég tehát csupán constátálnom, hogy a fentebbi kérdések felvetésére ok van, s hogy talán kielégítő feleletet épen azok nem tudnának adni, kik a feleletadásra első sorban hivatvák.

Nem czélom másfelől törvényjavaslatot készíteni sem arról, mily organisatiója s mily hatáskörű instanciái lennének a végrehajtó hatalomnak a kinevezési rendszer behozatala esetén. E feladat a törvényhozásé, a sajtóé csak akkor, ha az irányelv az organisatió reformálására nézve már elfogadtatott.

Én a kinevezési rendszer alkotmány- és kormányzatpolitikai elvét, s a kinevezésnek a választás feletti előnyéi kiemelni tűztem ki feladatombul s ezt tettem is. A mire ezen felül még a kérdés gyakorlati megoldása tekintetéből röviden kiterjeszkedhetem, következő:

Kimondandó törvényhozásilag a qualificatió, melynek próbája a mai egyetemi tanulmányi rendszer szerint fennálló jog- és államtudományi vizsgálat letétele, hozzá adatván az állami adomány i vizsgálat tárgyaihoz az »Egyetemes európai közigazgatás tudománya/ melynek előadására az egyetemen külön tanszék állítandó.

A négyévi egyetemi tanfolyam bevégezése s a két államvizsgálatnak a negyedik év végéig különbeni félév elvesztésének terhe mellett való letétele képesítene a közigazgatási gyakornokságra és jegyzőségre egész a szolgabírói állásig, melynek elnyerhetése az említett képesítvényen felül a négy évi tanfolyam befejezésétől számított három évi gyakorlattól lenne függővé teendő. E rendszer mellett az ügy-

védi vizsgálat előfeltételét képező szigorlatok kényszervolta megszüntethető.

A három instanczia az alispán leendőinek a főispánra leendő átruházásával — ki így a főrendi háznak tagja nem lehetne — fent ártandó.

A közigazgatási bizottság, mint sem a mostani, sem a kinevezési rendszerbe be nem illeszhető, nehézkes és szerepkör nélkül való testület, ellörlendő s helyette az illetékességi kérdések elbírálására s általában az igazgatási jog vitás kérdéseiben való határozatra „közigazgatási bíróság” állítandó fel. Mert a miniszter! rendszer nem maradhat többé döntő közeg az igazgatási jog vitás kérdései tekintetében s mert tarthatatlan állapot, hogy az igazgatási rendeletek egész sora törvényként közzé tétetik.

A közigazgatási bizottságban kinevezés folytán ma szereplő tagok illetékes ressortukba utalandók.

A kinevezés a főispán elnöklete alatt alakult candidáló bizottság hármasszerű felterjesztése útján eszközözendő.

*

Kevés mondani valóm van még, részint a munkámban követett irányelvek, részint a kinevezési rendszeri támogató okok récapitulációja céljából.

A szabadság ellen nincs okunk panaszkodni, de annál több a rendetlenség ellen, mely a politikai irányelvet nélkülözi. A politikai irányelv nélkül való cselekvőség soha sem testesítheti meg az alkotmány elveit az igazgatásban, sohasem érvényesítheti az egységes államakaratot a végrehajtó hatalomban. Rosszabb a szabadságot dőlgető irányelv nélkül való politika, mint a szabadság rovására nagyra nőtt központi hatalom. Mert amaz a politikai és jogi erők elmélelyesedését, s a közállapotok elposványosodását eredményezi, melyben csak a habozás, kapkodás és immoralitás kákái hányják ki fejöket; emez ellenben mindig felkelti azon reakciót, melynek segítségével Európa a parlamentarismust kivívta.

Közbajaink főforrása, hogy a kormánynak egységes politikai különösen nemzeti politikai irányelve nem volt, s nemzeti politikát a magyar kormány a magyar nyelv kötelező voltát kimondó nagy jelentőségű törvény kivételével, mely a belügyi kormányhatalom megerősödésének köszönhető, nem követett, mert a kifejllett szabadság melleit hiányzik a rend azon organizációja, melylyel a belügyi igazgatás imponálhat, s az állami consolidate érdekében sikerrel felléphet.

Az egységes politikai, irányelv mellett vezetett belügyi igazgatás feltétele a többi kormány- és igazgatási ressort sikeres vezetetesének, mert ezek hatalmukat és erejüket a belügyi igazgatás hatalmától és erejétől kölcsönzik s funkciójukban arra támaszkodhatnak csak sikerrel.

A gazdasági, ipari, meg az ezeknek alapú szolgáló közlekedési érdekek csak a felelőség alapján organisált s egységes elv szerint vezetett belügyi igazgatásban találhatnak védelmet. *Ily béli igazgatás, mélyet Turócz-Szt.-Mártoriban, Balázsfalván s Újvidéken egyképen a magyar nemzeti szellem, erő és hatalom fog mozgásba hozni a kinevezés behozatala esetén, nemcsak bel- és nemzetközi válságokban támasza a nemzet érdekeinek, hanem a nemzeti kérdés megoldása után, melynek a magyar nyelv kötelező voltát behozó törvény lényeges eszköze leend, állami consolidatiónk befejezhetetésének feltétele, s ennek folytán a keleti missióval szemben jövő hatalmi állásunk alapja.*

Ide járul, hogy a qualificatiótól feltételezett s osztatlan felelőséget garantiró kinevezés a nemzetgazdaszat tudományában érvényre emelt munkamegosztás élvének gyakorlatilag való érvényesítése.

Ez elv a közélet érdekeit képviselni és ellátni hivatott minden közegtől szakképzettséget követel; s ha ez elvet a közfunkciók egyéb ágaiban érvényre emeltük, annál inkább érvényre kell emelnünk az igazgatásban, minthogy az állam tovább képzésének súlypontja az alkotmányképződés epochája után az igazgatásban fekszik, mely szerint „szabad közigazgatás csak jogilag felelős és elbocsátható államhivatalnokok által kezelhető.”⁸

Ez elv nem csak a tartományban van elismerve a műveit nyugaton, hanem a gyakorlatban is alkalmaztátik.

Hallom felvetni érv gyanánt, hogy a választási rendszer azon eszköz, mely által a volt középnemesség mai sarjadéka pályafutását a közügyek előmozdítása érdekében megkezdi.

De vajon a kinevezési rendszer kizárja-e a közügyek vezetéséből ezen osztályt?

Bizonyára nem; s nem lévén ok a kizárára: nincs ok az attól való félelemre sem.

Vagy talán szégyenei a középnemesség qualificációval közrehatni ott, hol eddig inkább születésénél fogva szerepel? Kétkeldek talán azon, hogy sokkal nagyobb nyomatéba leend személyiségének a közügyek mérlegében hivatottság, szakképzettség mellett, mint a nélkül? Nem hihelein, mert a jogállam követelményei elől annyira elzárko-

zottnak nem tartom, hogy az állami és társadalmi közélet minden ágában alkalmazást mindegyre sürgetőbben követelő munkamegoszlás elvének gyakorlatilag való érvényesítését ne óhajtáná s ne támogatóná. Nemhogy háttérbe szorulna ez osztály a qualificációra fektetett kinevezési rendszer alkalmazása folytán, sőt erőben és tekintélyben nyerni fog, befolyása szilárdabb alapon állandó a mainál s a politikai és társadalmi életnek hatalmasabb tényezője leendő.

Mert — legyünk igazságosak ne csak erényeink magasztalásában, hanem bűneink megnevezésében is — valljuk be nyíltan, hogy választási rendszerünk, melynek quintessenciája a korteskedéssel s evés-ivással egybekötött restaurációban van, megingatta a középnemesség anyagi existenciájának alapjait, napról-napra közelebb kergeti a tönkrementéshez s ez által egy osztályt, melynek nincs annyija, hogy absolutistikus törekvéseknek eszköze lehetne, de vagyoniig annyira független mégis, hogy a szabadsági iránynak önzetlen képviselője, s az igazságnak tiszta, kezü osztója lehet, — az adósságban fullaszt meg.

Számítsák fel a választási rendszer csökönös pártolói, mely óriási összegekbe kerülnek a korlesek „éljenci“ a napról-napra rohamosabban növekedő igények folytán; számítsák fel, mennyit vészít, a mezei gazdaság, nemzeti jólétünk s iparunk ezen akijja, a nagymérvű összegeknek a korteskedés érdekében történt elvonása folytán. S ha ezt tették, s számításuk folytán megyei tisztviselőink nagyobb részét eladósodva látták, gondolják meg, mily veszély fenyegeti a középnemesség vagyoniilag való tönkrementésével suprematiánkat, szabadságérzetünket s a társadalmi s politikai erkölcsöt.

Meg kell ez osztályt mentenie az államnak az állam érdekében!

Mit ér a szabadságot hántorgató virtus, ha a nemzeti élet legerősebb tényezője, a középosztály elszegényedik?! Szabadsággal és alkotmányossal csak vagyonos nemzet tud élni, csak annak használ s csak az által védelmezhető meg!

Ezen okok alapján adok elsőbbséget a qualificatio és felelősség által az igazgatás erejét, hatalmát, és szakszerű vezetését biztosító kinevezési rendszernek a választási rendszerrel szemben, melyet dicsérni senkitől, de fonáságai felett panaszkodni ezreket, hallottam.

Ez okok alapján bocsátom megnyugvással nyilvánosság elé e munkát.